

ANILARDA YOLCULUK

prof. dr. hayri
domaniç
ile
bir söyleşi

[Söyleşi: Özdemir Özbay]

Türkiye Çerkeslerinin kültürel yaşamında önemli isimlerden olan Sayın Hayri Domaniç ile söyleşi için İstanbul'a gidileceği, kendilerinden randevu alındığı haberini Sayın Genel Başkanımız Muhittin Ünal'dan öğrenince heyecanlandığımı itiraf edeyim. Sayın Domaniç'i hemşehrim olarak, hukukçu olarak, aramızdaki hısımlıkla tanıyordum. Ancak ayrı kentlerde yaşamamız, iş yoğunluğu gibi nedenlerle 1977 yılındaki ayaküstü tanışmamız dışında onunla bir arada olamamıştık. Bu ünlü Hukukçu ile, hukukçuluğu kadar kültür adamlığı ile ünlü büyüğümüz ile birlikte olma olanağı gerçekten beni çok sevindirmiş idi. Arkadaşlarım Muhittin Ünal, Mevlüt Atalay ve Onur Eran ile birlikte kapısını çaldığımızda, sınav salonuna giren bir liseli gibi gergindim.

Büroda çalışanlar bizi çalışma odasına aldılar. Tavana kadar yükselen kitaplıklarda sayısız eser, antika mobilyaları, masaların üzerinde üst üste yığılmış yayınlar, dolap aralarına ve önlerine serpiştirilmiş Çerkes kamçıları başlıklar, kamalar ve daha birçok nadide Çerkes el sanatı örneği değerli eşyalar. Başka bir köşede kaideye oturtulmuş altın kakmalı muhteşem Çerkes at eğeri.... Biblolar, kalpaklar, kovboy şapkalı, fotoğrafı. Kapının üzerinde bir gazeteden büyültülmüş Atatürk'le birlikte Çerkes Ethem resimleri. Nereye baksanız, tarih, sanat ve hukuk soluyorsunuz. Her hukukçunun hayalini süsleyecek görkemli bir büro. Çalışma masasında baskıya hazırlanan bir kitabın düzeltmeleri. Başka bir masada dava dosyaları ve bütün bu kalabalığın, bütün bu objelerin içersinde; gözü ile izlemeden, elini attığında istediği belgeyi bulabilen ak saçlı bir bilim adamı Sayın Hayri Domaniç'i ve muhteşem bürosunu tanımlamak öyle kolay değil. Bu mekanı solumak ve yaşamak gerekiyor. Sayın Domaniç'in çok yönlü kişiliği, çalıştığı bu mekana ve eşyalara da yansımış.

Esprisi dolu konuşması, doğal davranışları ile bir anda bir bilim adamının yanında değil, Uzunyayla'da bir Adıge Thamatesinin Haçesinde (misafir odası) zannediyorsunuz kendinizi. Bizim akranımızmış gibi alçak gönüllü bir üslupla bizlerle şakalaşması, konuşmalarının ara sıra o nefis Çerkescesi ile anektodlar, fıkralar serpiştirmesi bize doyumsuz saatler yaşıyor. Bir taraftan da kendi elleri ile ikramda bulunuyor. Muhittin'e tatlı tatlı takımlar, Abaza-Khabardey şakaları ile zamanın nasıl geçtiğini anlamı-

yorsunuz. Onunla bir arada olduğunuzda Çerkes nezaketinin, Çerkes thamateliğinin özelliklerini görüyorsunuz.

Bu çok yönlü, saygıdeğer bilim adamı, bu gerçek Çerkes Thamatesi ile yapılan söyleşiyi hiç değiştirmeden konuşma akışına aynen sadık kalarak aktarmaya çalıştık. Sayın Domaniç'i daha iyi tanımak için bu söyleşinin çok dikkatli okunması gerektiğine inanıyorum.

Sayın Domaniç, söyleşimize küçüklüğünüzden, çocukluğunuzdan başlasak diyoruz. Çerkesçeyi bu kadar mükemmel konuşmanız, sanırım çocukluğunuzda öğrenmenizden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle bize çocukluğunuzu ve gençliğinizi anlatır mısınız?

Benim doğduğum, yaşadığım köylerde (köylerde diyorum, çünkü ben bir köyde doğmadım birden fazla köyüm var), evet, bu köylerde Türkçe'yi bilen çok azdı. Bu köylerde yaşayıp Çerkesçe öğrenmemek için ya dil-siz olacaksınız ya da öğreneceksiniz. Ben Büyük Kabaktepe köyünde doğdum. Bu köy Aziziye, yani şimdiki Pınarbaşı ilçesine bağlı idi. Günümüzde ise Sarız ilçesine bağlıdır. Marguşey ve Lığırhable'de daha çok ta Marguşey'de (Yukarı Beyçayır) büyüdüm. Bu köylerde de Khabardeyce çok iyi konuşulurdu. 1937 yılında yatılı okul okumak üzere İstanbul'a Galatasaray Lisesine geldim. Bu arada da birçok Kafkasyalı buldum. Altmış yıldır bana Çerkesin uğramadığı gün yoktur. Galatasaray'da sekiz yıl leyli meccani (parasız yatılı) okudum. Tabi yaz tatillerinde Uzunyayla'ya gittim. Galatasaray'ı bitirdikten sonra, 1945 yılında İstanbul Hukuk Fakültesine girdim.1950 yılında aynı fakültede asistan oldum1988 yılına kadar asistan, doçent, profesör olarak alıştım. 1952 yılından bu yana da avukatlık yapıyorum. Halen faaliyetliyim. Gördüğünüz gibi çalışıyorum, Hatta neredeyse 24 saat çalışıyorum.

Galatasaray Lisesi yıllarınızda Rahmetli Yasin Çelikkıran ağabeyimiz anlatmıştı. O diyordu ki: 'ben birinci sınıfta idim yanılmıyorsam, Hayri Ağabey de üçüncü sınıfta idi. Çerkes olduğumu bilip bilmediği konusunda bir şey diyemem, ancak tenefüslerde gelip başımı okşar, küçük bir kardeşi gibi severdi.' Bu konuda bir şeyler anlatır mısınız?

Evet Yasin'i orada tanıdım Maraş'ın Pazarcık ilçesinden olduğunu ve Çerkes olduğunu öğrendim. Aynı yerde, şimdiki Abhazya Dayanışma Komitesi Başkanı Dr. Cemallettin Ümid'in ağabeyi, sonradan Bolu Millet-

vekili olan rahmetli Fuad Ümid'i de tanıdım. Küçük bir akardeonum vardı. Cumartesi ve Pazar günleri lise nispeten تنها olurdu. Bu günlerde bende akardeon ile oyalanır, bizim havaları çalardım. Adıge olmayanlar da ya merakla soru sorarlar, ya da alay ederlerdi. Fuad Ümid benden bir sene sonra idi. Leyli meccani, yani benim gibi parasız yatılı okuyordu. Kimseyle konuşmaz, ara sıra benim akardeon çaldığım sınıfa girer, bakar, sonra çekip giderdi. Bu böylece bir sene sürdü, daha sonra bir gün cesaretle yaklaştı ve 'Siz Kafkasyalı mısınız?' dedi. Cevabım biraz sertçe idi; 'Görmüyor musunuz...üzerime yazıyorum, ilan ediyorum...'

Benim okulda iki lakabım vardı. Birisi 'Çerkes Beyi' diğeri ise 'Reis' bu isimde 'Çerkes Reisi' anlamına kullanılıyordu. Bu nedenle 'üstümde yazılı' dedim Fuad Ümid'i böyle tanıdım. Harika bir insandı. Onu henüz kırk yaşına iken, 1971 yılında kaybettik.

Öyle sanıyoruz ki, Galatasaray'da akardeon çalmakla kalmıyorsunuz. Ya öğrenci iken, ya da avukatlığa başladığınız yıllarda 'Dosteli Yardımlaşma Derneği'ni kuruyorsunuz.

'Dosteli Yardımlaşma Derneği' ben kurmadım, ama o derneğe üye oldum. Sanırım kuruluşu 1946'dır. Kafkas ya da Çerkes isimleri o tarihte, o ortamda kullanılmadığından böyle bir isimle kurulmuş, biz bir grup olarak, elimizde Çerkes mızıkaları, hafta sonları toplanıp dernekte eğlenirdik. 1946 ya da 1947 yılında idik, halen Kanada'da yaşayan, o zaman tıp talebesi olan Murat Yağan, Yüzbaşı Hayri Aksoy Bey, Binbaşı Eyüp Öncü Bey -ki onlar bizden büyüktü-toplanıp Murat Yağan'ın Çorlu'daki çiftliğine gittik. En büyük seferimiz bu yolculuk oldu. Orada kırk sekiz saat çalıp oynadık. Binicilikte Dünya Şampiyonu olan hemşehrimiz Binbaşı Eyüb Öncü yarışlara katıldığı resmi atı ile gelmişti. Birkaç atlı daha vardı. Orada çok güzel vakit geçirmiştik.

14 Mayıs 1950 seçimleri ve Demokrat Parti'nin iktidara gelişi ile siyasi ortam biraz rahatladı ve Kafkas Kültür Derneği'ni kurduk. İşte benim kurduğum dernek budur. On sene süre ile derneğin odacısı da, üyesi de, başkanı da bendim (Burada Sayın Domaniç latife yaparak 'sanıyorum bu nedenle dernek iflah olmadı' diyor.)

Efendim, Dernek sanırım önceleri Galatasaray'da idi, daha sonra Bağlarbaşı'na taşındı. Yanılıyor muyuz yoksa?

Hayır Kuzey Kafkasya Kültür Derneği'nin ilk merkezi Beyazıt'ta Bereket Han'ın üst katında bir oda idi. Daha sonra Çağaloğlu'nda idik. Bundan sonra da Laleli de Canok Pasajında uzun zaman kaldık. 90m²'lik bodrumda çok Kafkas Hikayeleri yaşanmıştır. 24 saat açık idi. O zaman korkunç bir kira(!) ödemekteyiz. Ne kadar mı? Tam 60 lira... ama o zaman 60 lirayı bulmak çok zor. Ama o veya bu şekilde bu parayı buluyorduk. Canok pasajında 8 yıl kaldık. En yoğun dernek faaliyetleri bu dönemde yapıldı. Daha sonra 27 Mayıs hareketinden sonra faaliyetlerimiz biraz yavaşladı. 1961 yılında görevi Yaşar Bir'e devrettim. Bir süre Yaşar Bir bu görevi sürdürdü. Dernek Bağlarbaşı'na belki de 1965 yılında taşınmıştır. Elhamra sinemasının bulunduğu binada bir daire alma girişimimiz oldu 50 bin lira pey parası verdik. 100 bin lirayı altı ay içinde ödeyebilseydik daireyi alacaktık. Altı ay o daire de oturduk. Gerekli 100 bin lirayı bulamadık. Daireyi bize satacak olan kişi Adapazarı'ndan, Sakarya Sinemasının sahibi Cevat Bey idi. Kuzuluk maden suları işletmecisi değerli hemşehrimiz merhum Ziya Yıldırım Geç'in çabalarını takdirle anıyorum. Cevat Bey ile bizi tanıştıran Ziya Bey idi. Bey. Ama yüz bin lirayı bulamadığımız için anlaşmaya göre 50 bin lirayı da ceza olarak ödememiz gerekiyordu. Sanırım 1955 ya da 1956 yılı idi. Ben o zaman askerdim. 50 bin lirayı kurtarabilmek için Cevat Bey'e telgraf çektim. "Paramız hazır, tapunun ne zaman verileceğinin bildirilmesi..." dedim. Cevat Bey telaşlanmış, Ziya Bey'e demiş ki: "Benim mirasçılarım razı değil, Bu durumda satıştan vazgeçersek, Hayri Bey aleyhimize dava açar mı...?" Benimde canıma minnet, bizimkisi esasen blöftü, 100 bin liramız zaten yoktu. Gidip anlaşmayı fes ettim. 50 bin lirayı geri aldım. Bu 50 bin lira Bağlarbaşı'nın temeli oldu. Burayı ise 175 bin liraya aldık.

Efendim, Canok Pasajında her gün faaliyet gösterildiğinden söz ettiniz. Evet, burada zaman zaman 70-80 kişiyi bulan üniversite öğrencileri vardı. Dernek 24 saat açıktı Her branştan öğrenci vardı.

O dönemde dernekte neler konuşulurdu, neler tartışılırdı... Gündem ne idi...?

Gündemin ağırlığı bizim Adıge Haçesleri sohbeti geleneğinin dışında, Adıge kültürünün yok olmaktan kurtulması, yaşatılması, Kafkasya'daki ve Dünyaya dağılmış Çerkesler arasında birlik ve irtibat kurmak, Kaf-

kasya'da Demokrasinin oluşumu, Cumhuriyet kurmanın yollarını araştırmak... Bütün konuşmaların hedefi bu idi.

Siyasetle ilişkinizi tam anlamıyla bilmiyoruz. Tek parti döneminde Çerkeslere yapılan bir baskı var mıydı, yoksa psikolojik baskı mı yapılıyordu.?

Buna psikolojik baskı denir mi...? bilmiyorum. Ama etnik köken ayrımı yapılmaksızın Türkiye'nin genelinde bir baskı hissediliyordu. Köylerde, hatta İstanbul'da jandarma ve polis kanunsuz baskıları vardı. Bizler bundan en az etkilenenlerdik. Daha önceki yıllarda yaşananlar. Ethem-Devlet çatışmasının topluma ilgisi yoktu. Bu çatışma sadece bir sandalye kavgası idi.

Ğhuaze olayından sonra 1950'lere gelene dek bir yayın organının varlığını duydunuz mu?

Bizim derneğin çıkardığı dergi vardı. Merhum Şeref TERİM ile merhum Dr. Vasfi GÜSAR idare ediyordu. Dr. Vasfi Bey ilk yazısında Osmanlı'ya çatıyordu. Başka bir yazıda Rusya'ya. Ben de o zaman dernek başkanı olarak her iki yazara da çattım.

Bizim Osmanlı, Rusya ile çatışacak halimiz yok. Biz kültürümüzü kurtaralım. Biz savunmayı bilememişiz. Tarih bizi esir etmiş. Başucumuzda Rusya ortaya çıkmış, o zaman nüfusu 40-45 Milyon. Tüm Kafkasya'yı toparlarsan ancak 5 Milyon eder. Rusların 7, 5'lük topları var. 1800'lerin en gelişmiş silahtır. Bizde ise ağızdan dolma "Berejey Foç" ya da kama, doğru dürüst kılıç bile yok. Şuursuzca mücadele ettik. Şeyh Şamil 26.8.1858 tarihinde teslim oldu. Şimdi burada bir faul yapayım; Doğrusu şimdiki Çeçen mücadelesine bile doğru bulmuyorum. Sen kültürünü muhafaza et, neslini kurutma, aklını kullan. 1 Milyon Çeçenin 310 bini sağa sola, başka memleketlere sığınmış. 120 bin kişide telef olmuş. 1 Milyon kişinin en genç 120 binini telef edersen kendi neslini yok etmiş sayılırsın. Bu intihar demektir. Tarihin ve coğrafyan belli, Ruslar seni müstemleke yapmış. Dünyada esareti yaşamayan müstemleke olmayan hiç bir millet kalmamış. Mısır medeniyetini kuranlar, Sümerler bugün yok. Tüm Grek ve Latin kökenli Avrupa medeniyetlerinin dayandığı yer Mısır'dır. Mısır'ın ötesi ise Sümerlerdir. Sümerlerin ötesi belki bizim Kafkasya... Ama tarih bu kesimden sonra henüz karanlık. Mısır bütün medeniyetlerin beşiği olduğu halde, esir olmuş. 1517 de bizim Tomanbay'ımızı Yavuz Sultan Selim yenmiş. Mısır böylece Osmanlı'ya esir olmuş. Arkadan Napolyon

gelmiş, daha sonrada İngiliz hakimiyeti oturmuş Mısır'ın üzerine... 450 yıl gibi bir süre sonra Mısır devleti ortaya çıkmaktadır, yani yeni yeni devlet olmaktadır. Mısır medeniyetinden sonra, Grek ve Roma, Grek Medeniyetini Roma, Roma'yı da Atilla istila etmiştir. Roma ikiye bölünmüş, ikinci bölüğü olan Bizans'ı Fatih bitirmiştir. Antik medeniyetin beşiği olan Yunanistan ise Osmanlı'dan kurtulduktan sonra, şimdilerde biraz varlık gösterebilmektedir. Bu saydığım medeniyetlerin beşiği olan memleketler, müstemleke olup esir düşerken, çok daha az nüfusu olan Kafkasya'nın esir düşmesi o kadar da yadırganacak bir olay değildir. Dünyada bütün esir milletler coğrafyalarını ve milli özelliklerini her şeratte muhafaza etmişlerdir. Bu durumun iki istisnası vardır; Bu iki istisna Yahudiler ve Çerkeslerdir. Yahudiler Roma müstemlekesi olduktan sonra durmadan isyan ederler. Milattan önce 71 yılında imparator I. Titüs Filistin'den dönmektedir. Tesalya'ya ulaştığında Yahudilerin yeniden isyan ettikleri haberi gelir. Bunun üzerine Titus döner, Roma orduları Filistin'e girer, büyük bir kıyımdan sonra Yahudiler dünyanın dört yanına kaçar, dağılır. Aradan 2 bin yıl geçer. Daha yeni 1947'de vatanlarına dönerler. Ancak 1,5-2 milyon dönebilir. Bu saydığım milletlerin çok yüksek medeniyetleri olduğu halde bu sıkıntıları çekerler.

Anladığımız kadarıyla sizin Kafkas Derneği'ni kurduğunuzdan bu yana hep aynı şeyler düşünülmüş. Hep aynı yönde hareket edilmiş. Barışçı yollarla, kültürün yeniden diriltilmesi istenilmiş fakat maalesef kültürün yeniden canlandırılması anlamında çok mesafe kat edilmediği anlaşılmalıdır.

Evet fazla mesafe kat edilmedi. Ancak çok önemli bir mesafe sayılır bence, çünkü temel atılmış, yola çıkılmıştır. Sorun unutulmamıştır, bu anlamda çaba gösterilmiştir. Bu sorunun unutulmamasında bütün derneklerin ufak ufak da olsa katkıları vardır. Fazla mesafe kat edilmemiştir ama bu konunun hayati bir önem taşıdığı unutulmamıştır. Ubıkhça nasıl öldüyse diğer dillerimizde ölebilirdi. Buna bağlı olarak, kültür, gelenek, her şey ölebilirdi. Ama halen dil bilmeyen çocuklarımızda bile dilin kültürün kurtarılmasının gerekliliği fikri ve çabası inancı vardır. Şimdiki derneklerin hepsinin bu inancın yaşamasına katkısı vardır. Kafkas Derneği bu konuda büyük bir girişim yapmış ve öne geçmiştir. İnşallah başaracaktır.

Sosyal, kültürel yönden belirli bir ivmenin kazanılması için sizin deneyimlerinizden ve gözlemlerinizden bakacak olursak, nasıl hareket etmemiz gerekmektedir?

Kafkasya'da güzel derlemeler var. Rahmetli Yasin'in tespitleri var. Amerika'da yaşayan M. KANDUR 2 milyon dolar değerindeki yerini tahsis edip bir enstitü kurmak istiyor. Orada Kafkasya'dan gelen çocuklar okusun istiyor. Ancak böyle bir enstitüyü kurarsak Rusya'ya bir faul mü yaparız tereddüdü içindeyiz. Her neyse Kandur ile kurmasak bile böyle bir enstitünün kurulması düşünülüyor. Kafkas Derneği'nin girişimleri bu anlamda kültürümüzün tespiti için önemlidir. Neler yapılmalı...? Bir defa mevcutları derleyip toplayıp yayımlamak, onları eleştirmek, ondan sonra geleneklerimizi, dilimizi, kısacası kültürümüzü öğreten kurslar, okullar, üniversitelerde bölümler açmaya çalışmak... Ama öncelikle bunlar için gerekli masrafları tarafımızdan camiamızdan toplamamız karşılamamız gerekmektedir. Böyle bir alfabe Türkiye'de, Suriye'de, Ürdün'de, Balkanlar'da, Amerika'da yaşayanlar için gereklidir.

Nart Yayın Kurulu üyesi Dç. Dr. Sevda ALANKUŞ başkanlığında oluşturulan bir heyet gelenek ve göreneklerimizi toplamak için çalışmalarına başlamıştır.

Bu arkadaşlar benimle irtibat kursunlar soracakları her soruyu cevaplamaya çalışırım.

Elbette sizinle irtibat kuracaklar, bir başka konu; Geçen yıl Adıgey Cumhuriyeti'nden gelen dört bilim adamı Tokat, Sivas ve Uzunyayla'da etnolojik ve antropolojik taramalar yaptılar. Aynı grubu ve başka bilim adamlarını yine çağırdık Düzcce'den başlayarak Güney Marmara'yı tarayacaklar iki yılda bu çalışma tamamlanacaktır. Alınan sonuçlar ise Maykop'ta yayımlanacaktır. Bu ise Kafkasya'da yaşayan insanların Türkiye'ye bakışlarını olumlu yönde etkilemektedir. Türkiye'de yaşayan bilim adamlarımızın isimlerinin tespitine çalışılmakta olup bu çalışmalar bilim kurulu imkanlarımızı arttıracaktır. Efendim konudan konuya geçiyoruz. Bugünlerde Kafkasya'yı nasıl buluyorsunuz?

Yayınlar vasıtası ile haber alıyorum Aldığım bütün haberleri inceleyerek biriktiriyorum. Anladığım kadarı ile Kafkasya ile iyi bir irtibat var. Orada az bir nüfus var ama potansiyel iyi. Abhazyanın muhazara edilmesi, yardımların sokulmaması, kötü gelişmeler. Dr. Cemalettin Ümid ile irtibat kurdum. Kı-

zılay'dan yardım açısından bir karar alınacağını söyledi. Dernek faaliyetleri mevcut kapasitelerine göre çok iyi, takdir edilecek derecede iyi. Önemli olan mali kaynak sağlamaktır. Bu konuda dernekler yeterince baskı yapmamaktadır. Baskıyı başka anlamda söylüyorum. Derneklerimizde bu konularda çalışacak profesyonel kadro oluşturulmalıdır. Bu kadrolar başka işlerle uğraşmamalıdır. Allah sizin grubunuza sağlık ve başarı versin, çok uzak değil, yakın bir gelecekte Kafkasya'da bağımsız bir devletimizin kurulmayacağını kim söyleyebilir? Umutluyum, kültürümüz, neslimiz kurtulacak. Şimdilerde muhtariyet, bölge, eyalet... her ne ise... tamam... Her dille eğitim yapabiliyorsunuz, Abaza, Khabardey Üniversiteleri var. Bunlar sevindirici şeyler. Ben gidip gelemiyorum. Ama gidip bana haber getirenler var. Orada tiyatro var, pşine var, hatta her evde piyano olduğunu söylediler. Bunlar kültürün belli bir seviyede olduğunu gösteriyor. Sanat hayatı canlı. Hala diyorlar ki Yunan-Roma tiyatrosu, kültürü... Oysa biz eskiden beri bu kültüre sahiptik. Ancak barış içinde kültürle uğraşmak, çekişmelere son vermek lazım. Başka uluslarla, Gürcülerle çekişecek gücümüz yok. Çekişirsek ve telafat verirsek gelişmemizi geciktiririz. Ama Abhazya Gürcüstan bir arada olursa şimdilik bir şey kaybetmeyiz. Bir gün gelir her şey istediğimiz gibi düzelir.

Kafkasyalı işadamlarının kurduğu Kafiad'dan haberiniz vardır sanırım.

Var, o da çok iyi bir girişim Kafkas Derneği'nin teşebbüsü ile olduğunu biliyorum. Böylece müteşebbislerimiz örgütlenerek demin derneklerde oluşmasını istediğimiz profesyonel kadrolarımızı beslemesi, desteklemesi lazım. Kimi Kafkasya'ya dönmek ister, kimi burada kalmak, dönenler dönsün, orada örgütlenmelere gidilebilir. Gitmek isteyenler için şirket kurulabilir. Evler, lojmanlar yapılabilir.

Efendim bu konuşmalarınız genelde II. Meşrutiyet döneminde yaşamış olan Hasan Amca'nın konuşmalarını anımsatıyor. Çerkeslerin çok uzun zamandır dönme arzuları vardır.

O arzu her zaman olagelmıştır. Bazıları bunu ütopya sayar, çekinir, gitmeye imkanı yoktur. Yaşı geçmiştir, gidemez ama ideal olanı tabi ki Kafkasya'da toplanmaktır. Bu her Kafkasyalı için idealdir. Fiilen realize edilmesi zordur tabii. Öte yandan bir milletin mutlaka bir coğrafya da oturması zaruri

değildir. Ama Kafkasya'nın Anavatan olarak muhafaza edilmesi mutlaka zaruridir. Çinli Amerika'da oturur ama Çin yerinde durur, ilişkisini koparmaz, İtalyan Amerika'da Colorado Eyaletinde oturur ama, onun için İtalya her zaman Anavatan olarak vardır. Bir gün gerekirse oraya dönebileceği umudunu her zaman taşır. Giderim güvencesini duyar. Yani Kafkasya'da toplanmak da amacımız olmalıdır. Ama bu mutlaka, olmazsa olmaz diye direnilmemelidir.

Efendim, bazı duygu ve düşüncelerimizi sizden duymak bize çok mutluluk vermektedir. Bu açıkladığınız hususların izlediğimiz yolu teyid etmesi mutluluk vermektedir. Sizin gibi bilim adamlarımızla, yazarlarımızla, ressam ve müzisyenlerimizle övünüyoruz. Anadolu'da yaşayan Çerkes insanı için bu hususlar övünç kaynağı oluyor. Çok uzun süredir İstanbul'da yaşıyorsunuz. Sözü ettiğimiz Çerkes kökenli yazarlar, sanatçılar, müzisyenler ve resamlardan söz eder misiniz? Ya da hayatta olan, olmayan profesör arkadaşlarınızdan söz eder misiniz...?

Elbette, herkesten önce Ömer Seyfettin aklıma geliyor. O Gönen'den başlayarak, Gönen'den bahsederek yazıyordu. Pek çok tanıdık var. Tıp alanında, hukuk alanında çok bilim adamımız var. Ama bunların çoğu Çerkesliğini saklamamıştır. İftiharla Çerkes olduklarını söylemişlerdir. Ancak, çoğu Çerkesçe bilmezdi. Onların size listesini versem daha sağlıklı olur. Doğum tarihlerini, oldukları yerleri, çocuklarını kapsayan, bu gibi bilgileri kapsayan listeler verebilirim. Böyle bir çalışma yapabilmem için bugün banda aldığımız konuşmaları bana fakslayın, ben bunların ışığı altında bu listeleri hazırlayabilirim, bu konuyu ayrı bir makale yaparız.

Efendim, "siz de çok soruyorsunuz", demezseniz çocukluk yaşamınızdan biraz daha bahseder misiniz?

Demem, demem, size anlatayım; çocukluk yaşamım yüzde yüz Çerkes örf ve adetlerinin yaşandığı bir ortamda geçmiştir. Kattıksız Çerkesçe yaşanan bir çocukluğum olmuştur. Çocukluğumda örf ve adetlere ters düşen hiçbir olay yaşamadım. Her şey gelenek üzere oluşurdu. Kavgalar bile belli mertlikler ve cömertlikler içerisinde geçmiştir. Çerkes Anayasası niteliğinde örf, adetlerle bu kurallara uyulmaması halinde, tek kelime "YEMUK" yani AYIP yaptırımı, tüm anlaşmazlıkları çözmeye yeterlidir. Örneğin, kız kaçırılır, yaşlılar hemen toplanıp karar alırlar, iki at, iki öküz, yirmi lira, hemen karar

verirlerdi. Her şey usulüne uygun çözüm bulurdu. İnsanlar ise bu güzel örnekleri görünce, her soruna çözüm bulunacağı inancını kazanırlardı. Köylerde, at, öküz, tavuk, hindi veya bir şey çalındığında, nadiren de olsa böyle bir yaramazlık olduğunda bir hal çaresinin bulunacağını hemen o zaman anlardık. Thamadeler gelip bir şey söylerler, bir şey yaparlar derdik. Benim köy yaşamım Aşağı Kabaktepe ve Marğuşey’de geçti. Özellikle ilk 6 yılım Kabaktepe’de, bunu izleyen 16 yıl Marğuşey’de geçti. Sabahtan akşama kadar kırlarda dolaşır, çift sürer, ekin ve ot biçerdik, ben çok iyi ot biçerim. Zaman zaman Sapanca Yanıkköy’de ot biçerim hala... Dokuz tane tırpanım var. Tırpan çekiçlemesini de çok iyi bilirim. Wuade (çekiç)’yi iyi vururum. Bak, orada pencerenin üzerinde bir çekiç var. Bende Çerkes alet edevatı (ama-psıma)’nın her türü var. Eğer, yamçı, kamçı, Papaklar, Bğarije, geriye (eğer parçaları, aksesuarı) bunların hepsini derneğe bağışlamak istiyorum. Dernek bünyesinde güzel bir müze kurulsun, Kafkasya’dan gelme dört tane saatim var. Kafkas eseri değil ama hatırası var. Bak, arkada orada bir bjakue var (gümüşle işlenmiş dağ keçisi boynuzu). Buralara sığmadı da balkona koydum. Onu, artist, senaryo yazarı, ünlü sanatçı Hajkasım Hasan getirdi. Onların hepsini derleyip toplayıp, bir müze kurarsanız oraya vereceğim. Tabi sizin deneginizin öncelikle bu işi yapmasını isterim. Kafkas kültür faaliyetlerinin yurt içi ve yurt dışında çok başarılı olarak yürüten Kafkas Derneği’ni çok beğeniyor ve takdir ediyorum. Bu derneğin yöneticilerine her Kafkasyalı gibi bende çok şey borçluyum, daha da borçlanacağım.

Son bir soru... Bizlerden küçük olan ve dil bilmeyen kuşağa ana dilimizi öğretmek için ne yapabiliriz, ne önerirsiniz?

Kafkas derneklerinin küçük kursları var, zaman zaman açılır bunlar. Örneğin, Prof. Dr. Günsel Şurdum, şu anda böyle bir kursta Çerkesçe öğrenmektedir. Şurdum’u tanır-sınız. Babası, emekli subay Sait Şurdum, annesi de Uzunyaylalıdır. İşte bu örnekte olduğu gibi çalışmalarını sürdürdü. Kafkasya’dakilerin uyguladığı dil ve yazı öğrenimi metodlarını ve programlarını uygulayabiliriz. Burada girişimcilerimiz var, sizler varsınız, bir bütçemiz olsun, parasal eksikimizi tamamlayalım. Buna ben de yardımcı olurum.

Biz bu konuları, yani kültürel sosyal yardımlaşma, eğitim konularını bir vakıf örgütlenmesi içinde ele almak istiyoruz, vakıf çalışmalarımız devam ediyor. Siz büyüklerimizi de bu vakfın kuruluşunda görmek istiyoruz.

Bu konuda duyarlı hemşehrilerimizi belirli bir takvime bağlayarak borçlandırmak zorundayız. Bu masrafları karşılamazsak, devamını çözemeyiz. Bu potansiyelin var olduğunu biliyorum. Size ancak helva yapmak düşmeli. Eskiden bu işler zordu. Yukarıda anlattım elli bin lirayı kurtarmak için neler yaptığımı, şimdi bu potansiyel var. Varlıklarımız bu parayı verirlerse kıyamet kopmaz. Örneğin ben senede bir milyar verirsem, bana dokunmaz. Yani herkesin belli bir ölçü içerisinde katkısı lazım. Bütün bu çalışmalarını yapanlara çok şey söyleyen olur. Çok laf ulaştırırlar. Benim sizlerden bir ricam var. Hatta rica değil, bir büyüğünüz olarak emrediyorum: “SABIRLI OLUN” hemen kırılmayın, hemen parlamayın. Başka dernekler ya da kişilerle sürtüşmeye girmeyin. Topluma iyi hizmet bunu gerektirmektedir.

Bu güzel söyleşi için, bu çok değerli önerileriniz için çok teşekkür eder saygılarımızı sunarız.